

L'APLICACIÓ D'UN PROGRAMAD'ARQUEOLOGIA URBANA: LA DELIMITACIÓ DEL PERÍBOL DEL TEMPLE ROMÀ DE VIC¹

M. DOLORS MOLAS I FONT
IMMA OLLICH I CASTANYER
Universitat de Barcelona

*The application of an urban archaeological programme: the delimitation
of the peribolus of the Roman temple of Vic*

Article que presenta els resultats de l'excavació al C. Pare Xifré, situat entre el temple romà i la casa Masferrer, realitzada dins el context del Programa de Recerques Arqueològiques de la ciutat de Vic (PRAV). Aquesta intervenció va permetre posar al descobert el traçat de l'antic mur de tancament (*peribol*) del *temenos* o recinte sagrat del temple, així com corroborar que aquest fou construït simultàniament al temple.

Paraules clau: arqueologia, temple romà, PRAV, peribol.

An article that represents the results of the excavation in Carrer Pare Xifré, located between the Roman temple and Casa Masferrer, undertaken within the context of the Archaeological Research programme of the city of Vic (PRAV). This intervention enabled the discovery of the layout of the old enclosure wall (peribolus) of the temenos or sacred enclosure of the temple, as well as corroborating that it was built at the same time as the temple itself.

Keywords: archaeology, Roman temple, PRAV, peribolus.

1. Introducció històrica

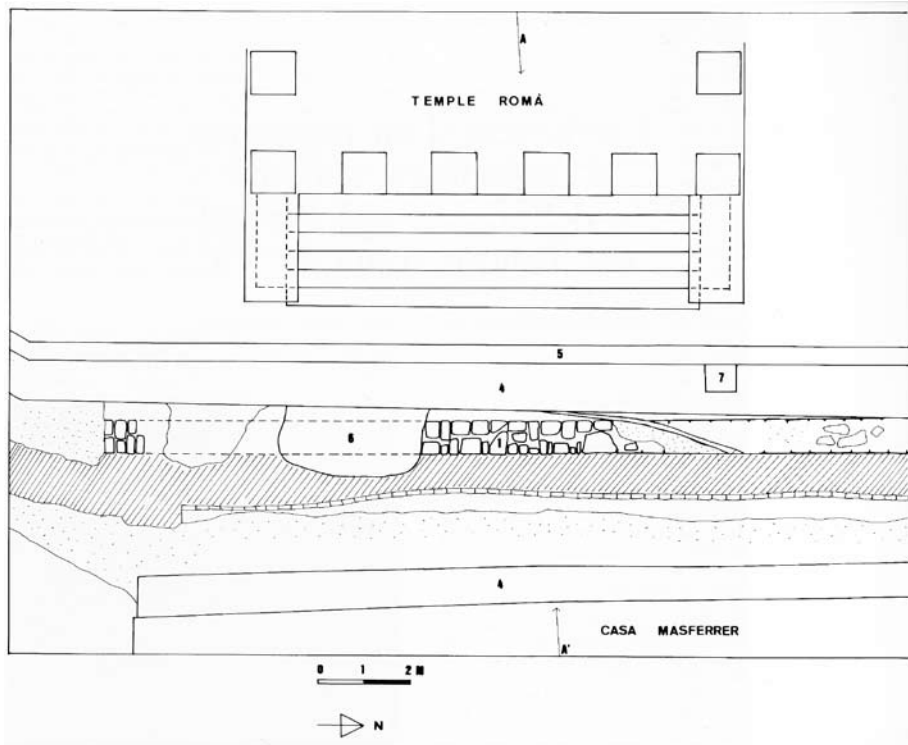
La història del temple romà de Vic és mal coneguda, ja que d'ençà de la seva construcció vers els darrers anys del segle I dC i inicis del II dC, el seu record es perd en un moment incert, fins a arribar a l'any 1882 quan, en ocasió de l'enderroc de l'antiga presó de la ciutat, es va descobrir que el vell edifici englobava un temple clàssic.

És lògic suposar que l'edifici es va aprofitar per erigir la primera fortalesa que la ciutat va conèixer després de la repoblació dels francs en el segle IX.² En el segle XI, les parets de la *cella* s'utilitzaren en el marc de l'edifici romànic dels Montcada per donar forma al pati obert del palau, mentre que el que quedava dels murs del peribol s'aprofità per al seu tancament, amb seguretat el mur nord.

A mitjan segle XV, Alfons IV disposà que l'antic castell acollís la residència del veguer, l'escrivania, la Cúria i les presons. D'ençà del segle XVI, en el lloc només hi restaren la presó i els graners de la ciutat.

1. Article publicat a *Cypsela*, v (1985), p. 163-170.

2. ORDEIG I MATA, Ramon. *Els orígens històrics de la ciutat de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981.

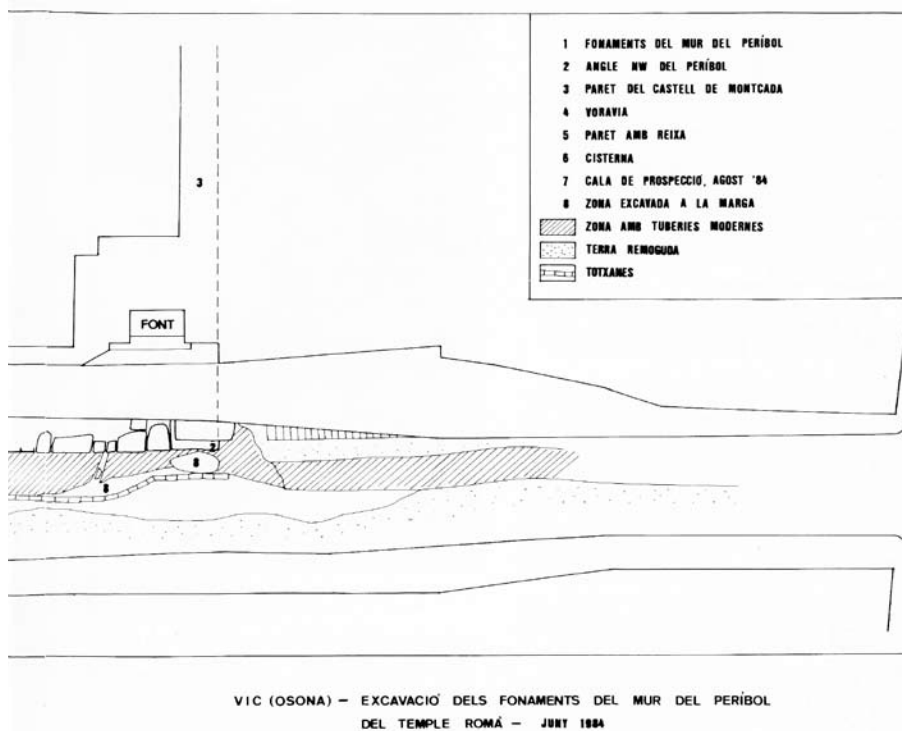

L'any 1882, i arran de la seva descoberta, es va crear la Societat Arqueològica de Vic, que s'encarregà de la seva compra, conservació i restauració. D'aquesta època provenen les recerques més intenses, orientades a obtenir peces arqueològiques i museístiques.

L'any 1957, el Patronat d'Estudis Ausonencs finalitzà la restauració amb la construcció del frontó, mentre que el 1982 la Direcció General del Patrimoni Artístic i Arqueològic de la Generalitat de Catalunya portà a terme la consolidació de la coberta i l'arranjament de l'entorn, tal com avui el podem veure.³

Al llarg de l'any 1980, la Diputació Provincial de Barcelona realitzà dues intervencions arqueològiques a l'àmbit exterior de la *cella*. Els resultats van ser

3. Respecte a la història de la descoberta del temple i del seu procés de restauració, cal veure: *Ausa* [Vic], vol. III (1958-1960) on es recullen treballs de diversos autors. També, ORDEIG I MATA, Ramon. «El descobriment del temple romà el 1882». *Vic* [Vic], 1982. Sobre el castell dels Montcada, vegeu: «Castell de Montcada o de Vic». A: *Els Castells Catalans*. Barcelona, 1973, p. 1.011-1.023, i *Ausa* [Vic], vol. III (1958-1960).

positius en el sentit de precisar millor el moment de la construcció del temple. El material ceràmic relacionat amb els fonaments del mur posterior-sud del períbol, situaren l'època de la seva edificació entre els darrers decennis del segle I dC i els primers vint-i-cinc anys del segle II dC.⁴

2. Característiques estilístiques⁵

Malgrat el deficient estat de conservació de l'únic capitell sencer conservat, les seves característiques estilístiques donen una cronologia que coincideix perfectament amb les dades aportades per l'arqueologia. Es tracta d'un capitell d'estil co-

4. SANMARTÍ, Enric; LÓPEZ, Albert. «Excavacions al temple romà de Vic. Campanya 1980». *Ausa [Vic]*, vol. X (1982), p. 261-273.

5. Per aquest tema, consulteu: GUDIOL I CUNILL, Josep. «Descripció del temple romà de Vic». *Ausa [Vic]*, vol. III (1958-1960), p. 250-258. PUIG I CADAFALCH, Josep. «El Temple de Vic». A: *L'Arquitectura romana a Catalunya*. Barcelona, 1934, p. 107-111. MOLAS I FONT, M. Dolors. *Els ausetans i la ciutat d'Ausa*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1982, p. 79-92.

rinti, treballat a l'igual que l'edifici amb gres del país, que per la forma de la fulla i la disposició general de la decoració vegetal, es pot datar en el darrer decenni del segle I dC, mentre que la decoració del *kalathos* fa pensar en una elaboració provincial tosca.⁶

El temple de Vic és un temple pròstil, de columnes llises, de planta plenament romana, com per exemple el de Pola (Adriàtic), de l'època de l'emperador August, i dístil —de sis columnes—, com el d'Assís (Umbria). El tipus de parament és de filades verticals de grans carreus, disposats com a pilastres que alternen amb espais reomplerts per *opus* d'estil divers. Aquest és el sistema constructiu anomenat «de teler», d'àmplia difusió al nord d'Àfrica tant en edificis civils com religiosos, i on es documenta abans de la conquesta i perdura fins a època paleocristiana.⁷ La *cella* s'aixeca per damunt de la pronunciada cornisa del pòdium format per grans carreus regulars.

L'edifici quedava tancat dins d'un pati sagrat o períbol del qual se'n conserven restes visibles dels murs posteriors. La moda dels períbols es va difondre a Roma al llarg del segle I dC, amb una finalitat urbanística i monumental, més que per raons de culte. Va ser precisament al nord d'Àfrica —on el temple de Vic hi troba paral·lels, especialment en el tipus de parament—, on els temples amb períbol van tenir una major acceptació, possiblement a causa de la tradició cultural púnica-indígena.⁸ El temple de Vic, un dels pocs temples romans que es coneixen a Catalunya i el millor conservat, és un bon exemple de l'arquitectura provincial romana d'època altimperial.

3. Programa de recerques arqueològiques a la ciutat de Vic (PRAV)

L'any 1982, i coincidint amb el centenari de la descoberta del temple, s'inicià el Programa de Recerques Arqueològiques a la Ciutat de Vic, dirigit per M. Dolors Molas i Imma Ollich, de la Universitat de Barcelona, amb el permís oficial i el suport del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

Un dels objectius del Programa era desenvolupar una exhaustiva campanya d'excavacions a l'àrea del temple i al seu entorn, i un sistemàtic control de la zona adjacent. La importància i el desconeixement de l'evolució històrica del recinte arqueològic format pel temple romà i el palau romànic dels Montcada, anava més enllà de qualsevol opinió apriorística que el conjunt era ja perdut per a l'arqueologia.

Els treballs s'iniciaren a l'interior del pòdium i, malgrat el panorama poc esperançador que l'àmbit oferia, els resultats foren molt positius: es va documentar l'existència d'un nivell d'ocupació anterior al moment de la construcció del temple, cronològicament centrat a l'època de l'emperador August, i assentat directament damunt del sòl natural.⁹

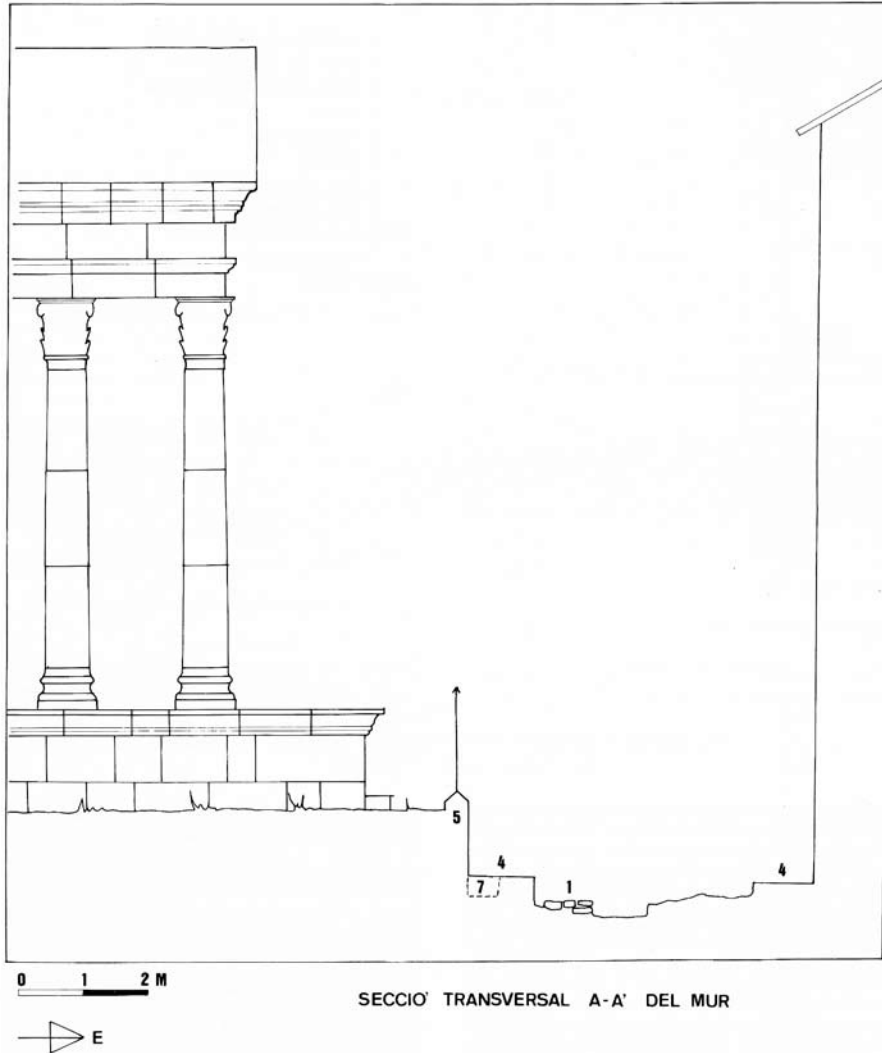
6. MOLAS I FONT, *Els ausetans...*, *op. cit.*, p. 88.

7. MOLAS I FONT, *Els ausetans...*, *op. cit.*, p. 84.

8. MOLAS I FONT, *Els ausetans...*, *op. cit.*, p. 84.

9. MOLAS I FONT, M. D. «El temple romà de Vic i la ciutat d'Ausa. Novetats arqueològiques i cronologia». *Ausa* [Vic], X (1982), p. 275-291.

Aquest mateix any, la ciutat i la comarca celebraren els cent anys del descobriment del temple amb un seguit d'actes culturals, entre els quals destacà un Simposium d'Arqueologia que serví de marc per situar l'estat de qüestió del coneixement del conjunt monumental que ens ocupa.¹⁰

10. «El poblament antic a la comarca d'Osona». *XI Simposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular*. Vic, 26 i 27 de novembre del 1982. Organitzat conjuntament pel Patronat d'Estudis Ausonencs, l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de Barcelona i el Departament d'Història Medieval de la mateixa Universitat. Com a preliminar de les Actes ha estat publicat el volum X de la Revista *Ausa*, any 1982.

Una fita important per configurar a nivell municipal el PRAV va ser la Taula Rodona sobre Arqueologia Urbana i Patrimoni Arqueològic organitzada pel Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona (CIAO) i el Col·legi d'Aparelladors de la ciutat de Vic. La taula rodona era la cloenda del cicle de conferències que amb el títol «Arqueologia i Ciència» plantejà la problemàtica arqueològica comarcal dins d'unes coordenades geofiticocronològiques. La participació d'arquitectes i d'aparelladors municipals, representants de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament i del Patronat del Casc Antic, del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, membres del CIAO i d'altres professionals relacionats amb la qüestió, va permetre de traçar les directrius bàsiques d'un programa d'actuació arqueològicourbana d'acord amb l'Ajuntament. És a partir d'aquest moment que els membres del CIAO col·laborem directament en les tasques de control, programació i remodelació a nivell d'infraestructura del nucli antic de la ciutat, en el marc del Patronat del Casc Antic, organisme dependent de l'Ajuntament.¹¹

Aquest projecte d'intervenció conjunta començà a donar fruit l'estiu del 1984. El programa d'excavacions previst per aquest any se centrava:

- 1) en el jardí de la Casa Balmes —futura seu de la Casa de Cultura de la Generalitat a Vic—, amb l'objectiu de fer un sondeig estratigràfic arran de la muralla coneguda amb el nom de Pere III,¹² i
- 2) en el Convent de les Carmelites Terciàries, atès que la zona correspon a l'antiga sortida de la ciutat romana i medieval.¹³

Abans que s'iniciessin els treballs, se'ns va avisar des de l'Ajuntament que hi havia el projecte de realitzar obres d'infraestructura als carrers del voltant del temple romà. Atès que aquesta àrea la tenim catalogada com a zona d'importància primordial, vam preparar part de l'equip per a una intervenció en aquest sector. Per tant, l'excavació en el convent abans esmentat es posposà per una altra campanya.

11. Cicle de conferències que amb el títol de: «Arqueologia i Ciència. Perspectives de l'Arqueologia a Osona», es donaren a la seu del Col·legi d'Aparelladors Tècnics de la ciutat de Vic durant els mesos de novembre i de desembre de 1983. En el marc d'aquestes conferències s'organitzà l'exposició sobre «El projecte de defensa del patrimoni arqueològic de la ciutat de Vic», continuació del treball esbossat en el *XI Simposium d'Arqueologia Peninsular* elaborat per M. Dolors Molas i Font i Imma Ollich i Castanyer, i publicat amb el mateix nom a *Ausa* [Vic], vol. X, 1982, p. 423-425. Aquest cicle de conferències i la taula rodona es publicaran pròximament en el número 0 d'una revista d'arqueologia i ciència portaveu del CIAO.

12. Aquesta muralla existia prèviament al segle XIV, moment que Pere III procedí a la seva remodelació. La documentació dels segles XI i XII parla ja dels «muros» de la ciutat de Vic. Vegeu, JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Ed. Curial, 1976; i ALBAREDA, Joan; FIGUEROLA, Jordi; MOLIST, Miquel; OLLICH, Imma. *Història d'Osona*. Vic: Eumo Ed., 1984.

13. D'aquesta àrea prové la inscripció CIL, 4618 dedicada a Diana, a més de tot un seguit de troballes arqueològiques i sepulcrales que indiquen com la via d'*Ausa* vers el Coll d'Ares i d'aquí cap a la Gàl·lia no passava gaire lluny d'aquest punt. Un traçat aproximat seguiria la *strata Francisca* medieval: MOLAS I FONT, *Els ausetans...*, op. cit., p. 74-76 i p. 126-128.

4. Descobriment del mur frontal del períbol del temple romà, al carrer del Pare Xifré, juny 1984

L'obertura del carrer del Pare Xifré, davant del temple romà, oferia d'entrada material molt remogut, d'època romana fins a l'actualitat, fora de context estratigràfic. Donava la impressió que les diverses obertures del carrer, per col·locar-hi serveis (aigua, llum, telèfon...), havien destruït qualsevol nivell antic fins al sòl natural. Malgrat aquesta impressió, es va netejar tota la superfície del carrer (36 m de llarg per 3,5 m d'ample, sense comptar les voravies), fins a arribar a la roca margosa. Aleshores vam advertir en el cantó W una capa molt dura i compacta, gairebé impossible de trencar, d'una amplada aproximada d'un metre, que seguia tota la façana del temple. La capa, formada per argamassa i palets de riu, va revelar l'existència d'unes conduccions modernes i d'una cisterna.

A continuació d'aquesta cisterna, vam anar delimitant un mur de 70 cm d'amplada, que continuava en direcció N. El mur estava construït dins una rasa excavada a la roca natural de marga, i format per blocs força regulars de gres. Excepte l'espai ocupat pel mur que estem tractant, no queda cap rastre de la trinxera de fonamentació, ja que la part de davant (est) de la línia de fonaments ha estat rebaixada modernament per tal de col·locar-hi conduccions d'aigua. Per la part de dar-

Descobriment dels fonaments del mur frontal del períbol del temple romà. Fotografia Ajuntament de Vic.

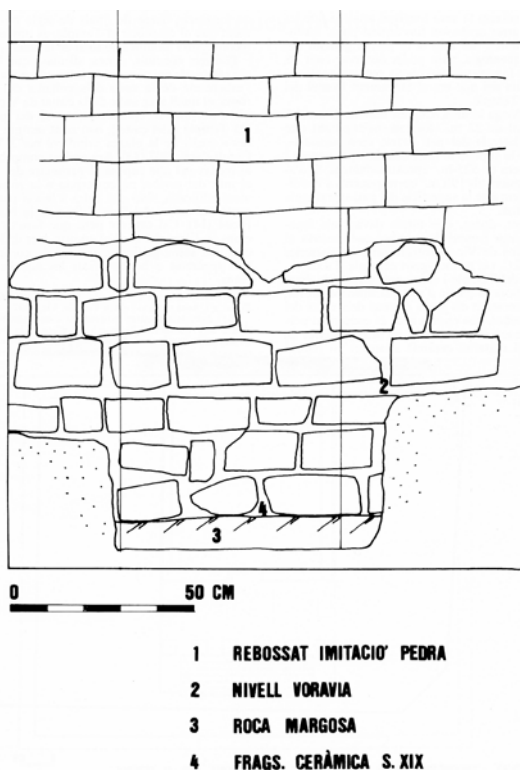
Vista general de l'excavació. Fotografia Ajuntament de Vic

rere (oest), és totalment impossible de comprovar atès que s'hi situa la voravia. El mur continuava en direcció N, girant en angle recte cap l'est, seguint exactament la línia de la paret lateral exterior del castell romànic dels Montcada. En aquest punt, el mur ha sofert algunes destruccions, ja que actualment hi ha una font i el recinte modern que tanca el pati del temple.

A la part exterior d'aquest angle, i a un nivell inferior al mur, es documentaren dues zones excavades a la marga, que van proporcionar materials ceràmics de tradició indigenoibèrica, i romanoimperial. Es tractava d'un forat circular irregular d'un metre d'amplada per 80 cm de profunditat, i d'una petita rasa també irregular, visible en una extensió de 1,50 m i 30 cm de mitjana d'amplada.

Passada la cisterna, el mur seguia en direcció S, però desconeixem la seva longitud total, ja que les obres del carrer arribaven fins aquest punt. En incloure el dibuix del mur a la planta general del conjunt arqueològic, vam poder observar com els 22,5 m de fonaments descoberts seguien perfectament la línia del que era el tancament frontal del períbol del temple.

Si es prolonga la línia d'aquest mur en direcció S fins a un total de 27 m —lògicament suposant que els espais laterals del pati sagrat eren regulars—, resulta que la superfície total ocupada pel temple i el seu pati era de 525 m² aproximadament.

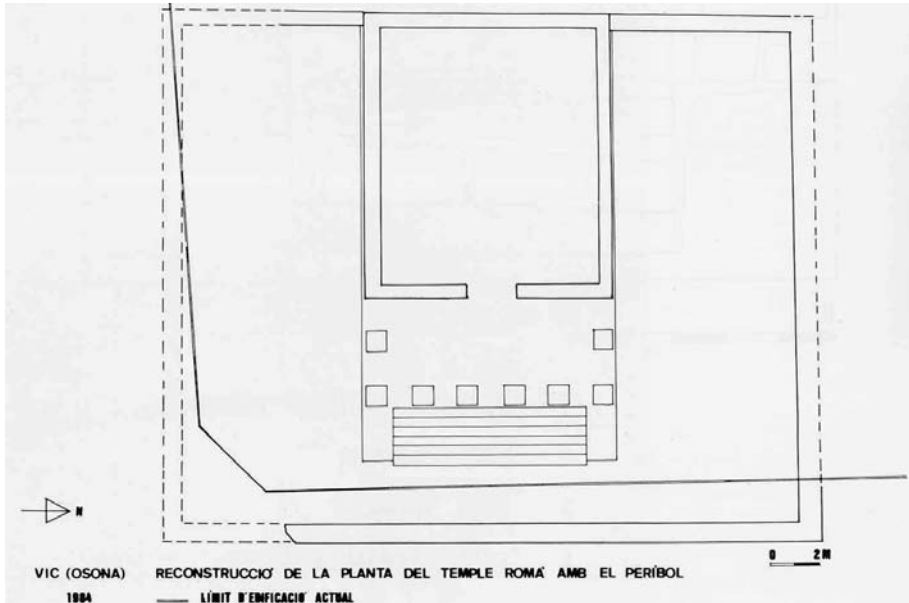

Si d'aquests en restem els 190 m corresponents a l'edifici, obtindríem que la superfície del pati sagrat tenia 335 m² aproximadament.

És evident, doncs, que estem davant els fonaments del mur frontal del períbol que tancava el temple romà de Vic, construït entre les darreries del segle I dC i el primer quart del segle II dC.

L'edifici del temple i el seu pati sagrat van ser edificats alhora, a partir d'una planificació prèvia, com ho demostren els grans carreus dels murs del fons del períbol, que encara avui es conserven perfectament encaixats en l'obra del mur posterior de la *cella*. El material ceràmic aparegut en relació amb aquest mur de fonament durant la campanya del 1984, és gairebé inexistent i res aporta que ratifiqui o qüestioni la cronologia abans indicada.

La possibilitat de fer una cala un mes després, l'agost del mateix any, aprofitant l'aixecament de part de la voravia, arran de la paret que actualment tanca el recinte del temple, descarta que la línia del períbol passés per aquest lloc, tal com tradicionalment se suposava. Els materials trobats a nivell de fonament daten de finals del segle passat, quan, en descobrir el temple, es procedí a una reconversió i modificació total de la zona.

Podríem concloure, doncs, afirmant que l'excavació efectuada enguany ha aportat una nova visió de l'urbanisme de la zona dels voltants del temple romà, el nucli més antic de la ciutat de Vic. Les reconstruccions acceptades fins avui del perímetre del temple i del castell han estat sempre elaborades a partir de la planta primitiva per J. Gudiol i Cunill l'any 1907.¹⁴ Ara podem comprovar que, almenys pel que fa al perímetre del temple, el mur del peribol no correspon a la zona actualment edificada, sinó que entra a la via pública pel cantó del carrer del Pare Xifré i de la plaça de la Pietat.¹⁵ Cal esperar, però, que futures excavacions en l'àrea del peribol aportin més dades, especialment estratigràfiques, per tal de confirmar amb més seguretat o bé modificar les nostres afirmacions.

14. GUDIOL I CUNILL, Josep. «La descripció del temple romà». A: *L'Ausa romana i el seu Temple*. Vic, 1907.

15. Actualment estem programant conjuntament amb els tècnics de l'Ajuntament l'actuació a la plaça de la Pietat, lloc on situem la continuació del peribol, per tal de procedir a una recuperació arqueològica i a una remodelació urbanística.